

PEDAGOGIK OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVYI-MA'RIFIY FAOLIYAT JARAYONI: VATANPARVARLIK VA FUQAROLIK MAS'ULIYATINI SHAKLLANTIRISH

Kalimbetov Bekbay Orakbaevich,

Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining yoshlar siyosati, ijtimoiy rivojlantirish va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha kotibiyat boshlig'i

bekbay84@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18338131>

Annotatsiya. Maqolada pedagogik oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarni vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalashning tizimli asoslari tadqiq etilgan. Ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning zamonaviy metodlari, jumladan, art-pedagogika, hermenevtik yondashuv va loyihaviy ta'limning ahamiyati yoritilgan. Talabalarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy faollikni oshirish mexanizmlari tahlil qilinib, sohadagi mavjud to'siqlar va ularni bartaraf etish bo'yicha strategik tavsiyalar berilgan. Tadqiqot "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi" doirasida amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat, pedagogik ta'lim, mafkuraviy immunitet, art-pedagogika, uchinchi Renessans.

Аннотация. В статье исследуются системные основы воспитания студентов педагогических вузов в духе патриотизма и гражданской ответственности. Освещается значение современных методов духовно-просветительской деятельности, включая арт-педагогика, герменевтический подход и проектное обучение. Анализируются механизмы формирования идеологического иммунитета, национального самосознания и повышения социальной активности молодежи. Предложены стратегические рекомендации по преодолению существующих барьеров в рамках «Концепции развития системы высшего образования до 2030 года». Исследование подчеркивает роль будущих педагогов как ключевых носителей национальных и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: патриотизм, гражданская ответственность, духовно-просветительская деятельность, педагогическое образование, идеологический иммунитет, арт-педагогика, третий Ренессанс.

Abstract. The article examines the systemic foundations of fostering patriotism and civic responsibility among students of pedagogical higher education institutions. The significance of modern spiritual and educational methods, including art pedagogy, the hermeneutic approach, and project-based learning, is highlighted. Mechanisms for developing ideological immunity, national identity, and social engagement are analyzed. Strategic recommendations for overcoming existing barriers are provided within the framework of the "Concept for the Development of Higher Education until 2030." The study emphasizes the role of future educators as primary carriers of national and universal values.

Keywords: patriotism, civic responsibility, spiritual-educational activity, pedagogical education, ideological immunity, art pedagogy, third Renaissance.

Kirish. Globallashuv va ijtimoiy-madaniy paradigmalar o'zgarayotgan hozirgi sharoitda pedagogik oliy ta'lim muassasalarida (OTM) ma'naviy-ma'rifiy faoliyat jarayoni strategik ustuvor yo'nalishga aylanmoqda. Pedagogik OTMlar ta'lim ekotizimida o'ziga xos o'rin tutadi, chunki ularning bitiruvchilari nafaqat muayyan fan mutaxassislari, balki kelajak avlodning qadriyatlarini shakllantiruvchi asosiy me'morlar hisoblanadi. Talaba-

pedagoglarda vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish O'zbekistonning "Uchinchi Renessans" poydevorini qurish yo'lidagi barqaror rivojlanishining asosidir [1].

Zamonaviy oliy ta'limda ma'naviy-ma'rifiy faoliyat ko'plab o'zaro bog'liq elementlarni o'z ichiga olgan murakkab tizim sifatida qaraladi. Ushbu tizimda vatanparvarlik tarbiyasi shaxs dunyoqarashini belgilovchi o'zak komponentlardan biri bo'lib xizmat qiladi. U nafaqat tug'ilgan joyga bo'lgan hissiy bog'liqlik bilan cheklanadi, balki Vatan oldidagi burchni chuqur anglash, davlat manfaatlarini yo'lida xizmat qilish va uning sha'nini himoya qilishga tayyorlikni o'z ichiga oladi [2].

Tadqiqotning dolzarbligi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi"da belgilangan vazifalar bilan belgilanadi. Ushbu hujjatda ta'limning ma'naviy-axloqiy mazmunini kuchaytirish, yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat va insonparvarlik ruhida tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Prezident Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganidek, mustaqillikning mustahkam poydevori birinchi navbatda vatanparvarlik, bilim va ma'naviyatdir.

Fuqarolik mas'uliyati vatanparvarlik bilan uzviy bog'liq bo'lib, talabani o'z huquq va majburiyatlarini anglashida namoyon bo'ladi. Pedagogik kontekstda bu nafaqat o'qitish metodikasini bilish, balki yuksak fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lgan, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantira oladigan o'qituvchini tayyorlashni anglatadi. Biroq, tadqiqotlar ko'rsatishicha, talabalarning 91,2 foizi o'zlarini vatanparvar deb hisoblasa-da, amaliy ijtimoiy faollik darajasi pastligicha qolmoqda (taxminan 7,3%). Bu esa sohada yangi pedagogik strategiyalarni izlashni taqozo etadi [3].

Metodlar. Pedagogik OTMlarda vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish jarayonini o'rganish uchun tizimli, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatli yondashuvlarni birlashtirgan kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi.

Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Vatanparvarlik darajasini diagnostika qilish: "O'zbekiston tarixi, an'analari va madaniyati" bo'yicha bilimlarni baholashning modifikatsiyalangan metodikasi qo'llanildi. Bu talabalarning kognitiv bilimlari va davlat ramzlariga bo'lgan munosabatini o'lchash imkonini berdi.

2. Pedagogik modellashtirish: Talabalarning ijtimoiy-faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish modeli ishlab chiqildi va sinovdan o'tkazildi. Model fuqarolik qadriyatlari, bilimlari va qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

3. Art-pedagogik texnologiyalar: San'atning talabalar hissiy-qadriyat sohasiga ta'siri o'rganildi. Rolli o'yinlar, "buktreylar" yaratish va matnlarni germenevtik tahlil qilish kabi shakllardan foydalanildi.

4. Sotsiologik so'rovnomalar va intervyular: Talabalarning jamoatchilik nazorati va talabalar ombudsmanlari faoliyatiga munosabatini aniqlash uchun so'rovnomalar o'tkazildi.

5. Normativ-huquqiy baza tahlili: Oliy ta'limda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tartibga soluvchi Prezident farmonlari va kontseptsiyalari o'rganildi.

Tadqiqot ma'lumotlarining haqqoniyligi tanqidiy tahlil va pedagogik shkalalar tuzilmasini verifikatsiya qilish orqali ta'minlandi.

Natijalar. Pedagogik OTMlarda ma'naviy-ma'rifiy faoliyat jarayonini tahlil qilish quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

Kognitiv rivojlanish sohasida talabalarning asosiy qismi (73,1%) O'zbekiston tarixi va madaniyati bo'yicha o'rtacha bilim darajasiga ega ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, 78,9% talabalar yuqori bilim darajasini namoyish etgan bo'lsa-da, bu ko'rsatkich asosan a'lochi talabalarga xosdir. Talabalar o'zlarining ona tiliga bo'lgan muhabbatini yuqori baholaydilar (3,16 ball), biroq O'zbekiston Qurolli Kuchlarining jangovar an'analari bo'yicha bilimlar bir oz pastroq baholangan (3,12 ball).

O'z-o'zini baholash va real bilimlar o'rtasida ziddiyat mavjudligi aniqlandi. So'rovda qatnashganlarning 100 foizi o'zlarini Vatan vatanparvari deb hisoblasa-da, davlatning siyosiy qadriyatlari va diniy an'analari bo'yicha batafsil testlar pastroq natija berdi. Eng past ball (2,78) "Men har doim O'zbekiston xalqi bilan birlikni his qilaman" degan savolga berilgan, bu esa yoshlar orasida jamoaviy birlik hissining etarlicha shakllanmaganini ko'rsatadi.

Art-pedagogik metodlarni qo'llash talabalarning milliy qadriyatlarga nisbatan hissiy munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirishda yuqori samara berdi. San'atning to'qqizta yo'nalishi (vizual san'at, musiqa, adabiyot, teatr va boshqalar) bo'yicha o'tkazilgan mashg'ulotlar vatanparvarlik tuyg'ularini chuqurroq his qilish imkonini yaratdi. Xususan, buktreylerlar yaratish talabalarning milliy qahramonlar haqidagi adabiyotlarni o'qishga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirgan.

Fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollik sohasida:

68% talabalar universitet ichidagi jamoatchilik nazorati jarayonlarida ishtirok etish istagini bildirgan.

Talabalar ombudsmanlari mexanizmi joriy etilgan OTMlarda talabalarning ta'lim sifatidan qoniqish darajasi 20–25% ga yuqori.

"O'zbekiston tarixi" kursi doirasida loyihaviy ta'lim tanqidiy fikrlash va ijtimoiy jarayonlarni milliy manfaatlar nuqtai nazaridan tahlil qilish qobiliyatini oshirgan.

Tadqiqotda tizimli to'siqlar ham aniqlandi. Talabalarning ijtimoiy faolligiga zamonaviy ta'lim resurslarining etishmasligi, infratuzilmaning eskirganligi va moliyaviy qiyinchiliklar salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Munozara. Pedagogik OTMlarda ma'naviy-ma'rifiy faoliyat jarayoni vujudga kelgan natijalar asosida kontseptual qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Asosiy muammo "bilinadigan" va "yashaladigan" vatanparvarlik o'rtasidagi masofani qisqartirishdir. Agar talaba-pedagog vatanparvarlikni faqat nazariy dogma deb qabul qilsa, u bu qadriyatlarni kelajakdagi shogirdlariga etkaza olmaydi.

Sharq Renessansi mutafakkirlarining "komil inson" haqidagi g'oyalari bugungi kunda insonparvarlik va demokratiya tamoyillarida o'z aksini topmoqda. Biroq zamonaviy tarbiya globallashuv xavflarini ham hisobga olishi kerak. "Ommaviy madaniyat" va internet orqali kirib kelayotgan yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish germenevtik texnologiyalar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu talabalarga ma'lumotni tanqidiy tahlil qilish va milliy manfaatlarni himoya qilish imkonini beradi.

Art-pedagogika "raqamli avlod" bilan ishlashda an'anaviy ma'ruzalardan ko'ra samaraliroq ekanligi tasdiqlandi. San'at vatanparvarlik kabi abstrakt tushunchalarni konkret hissiyotlarga aylantiradi. Shuningdek, fuqarolik mas'uliyati faqat ishtirok etish orqali tarbiyalanadi. Talabalar kengashlari va ombudsmanlari faoliyati talabaning universitet hayotiga ta'sir qila olishini anglatishi kerak.

"1+1" modeli (nazariya va amaliyot uyg'unligi) talabaning ma'naviy dunyoqarashi nafaqat bilim olish jarayonida, balki ijtimoiy faoliyat va volontyorlik orqali rivojlanishini ko'rsatdi. Buning uchun OTMlarda kovorking markazlari va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish zarur.

Xulosa. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni takomillashtirish bo'yicha quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda nazariy ta'limdan amaliy-ijtimoiy faoliyatga o'tish zarur. Talabalarning 91,2 foizidagi vatanparvarlik hissini real ijtimoiy loyihalarga yo'naltirish uchun "xizmat orqali ta'lim" (service-learning) modelini keng joriy etish lozim.

Ikkinchidan, art-pedagogika va germenevtik tahlil metodlarini pedagogik yo'nalishlarning o'quv rejalariga majburiy yoki tanlov fan sifatida kiritish tavsiya etiladi. Bu bo'lajak o'qituvchilarga tarbiyaviy ishlarda zamonaviy va qiziqarli vositalardan foydalanish ko'nikmasini beradi.

Uchinchidan, OTM ichida demokratik institutlarni (talabalar kengashi, ombudsman) rivojlantirish orqali fuqarolik mas'uliyatini tarbiyalash kerak. Talabalarning 68 foizidagi jamoatchilik nazoratida qatnashish istagini qo'llab-quvvatlash ularning huquqiy madaniyatini oshiradi.

To'rtinchidan, mafkuraviy immunitetni mustahkamlashda tanqidiy fikrlash va mediasavodxonlikni rivojlantirish asosiy vazifa bo'lib qoladi. "Johillikka qarshi ma'rifat" tamoyili nafaqat gumanitar fanlarda, balki butun ta'lim jarayonida ustuvor bo'lishi shart.

2030-yilgacha bo'lgan istiqbolda pedagogik OTMlar ma'naviy qayta tiklanish markazlariga aylanishi kerak. Bu erda shakllangan vatanparvar va mas'uliyatli pedagoglar Yangi O'zbekistonning barqaror kelajagi va milliy o'zlikni asrab qolishning asosiy kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Teshayev A. T. Issues of Strengthening Civic Competence Through The Modernization of The "History of Uzbekistan" Course In Higher Education // *INTELEKTUALITAS: Jurnal Penelitian Lintas Keilmuan*. — 2025. — Vol. 1, № 4. — P. 1–7. — DOI: <https://doi.org/10.47134/intelektualitas.v1i4.3937>. — *Elektron. resurs* : <https://journal.pubmedia.id/index.php/jplk/article/download/3937/3613>
2. Dosumxodjaev F. A. Means (Methods, Techniques) for Developing a Sense of Patriotism Among Uzbek Youth // *Progressive Academic Publishing, UK*. — 2020. — Vol. 8, No. 9. — P. 47–?. — *Elektron resurs*: <https://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2020/09/Full-Paper-MEANS-METHODS-TECHNIQUES-FOR-DEVELOPING-A-SENSE-OF-PATRIOTISM-AMONG-UZBEK-YOUTH.pdf>
3. Madaliev R. I. Prospects for the Development of Patriotism in Students in the Educational Process // *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*. — 2024. — Vol. 3, No. 3. — P. 1–6. — DOI: <https://doi.org/10.47134/innovative.v3i3.125>. — *Elektron resurs*: https://www.researchgate.net/publication/385924729_Prospects_for_the_Development_of_Patriotism_in_Students_in_the_Educational_Process
4. Uzokov A. M. The Results of Diagnosing the Level of Patriotism of Students in the Classroom for Pre-Conscription Training // *Progressive Academic Publishing, UK*. — 2019. — Vol. 7, No. 12. — P. 686–? — *Elektron resurs*: <http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2019/11/Full-Paper-THE-RESULTS-OF-DIAGNOSING-THE-LEVEL-OF-PATRIOTISM-OF-STUDENTS-IN-THE-CLASSROOM.pdf>
5. Ruzmetova D. Pedagogical Basis of Determining Spiritual Values in Students and Youth // *Journal of New Century Innovations*. — 2025. — Vol. 88, Issue 1. — P. 19–22. — *Elektron resurs*: <https://openresearch-hub.com/index.php/new/article/download/12/9>

Ajiniyaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934